

Ignatius van Logteren en Jacob de Wit op Bosch en Hoven en huis Heemstede

Eind 2005 verscheen het boek *Ignatius en Jan van Logteren beeldhouwers en stuc-kunstenaars in het Amsterdam van de 18de eeuw*, door P.M. Fischer, dat ondergetekende mocht bezorgen. Hij verwachtte dat het boek meer werk van de Van Logterens aan het licht zou brengen en aan die verwachting lijkt nu voldaan te zijn.

Afb. 1. Ontwerp door Ignatius van Logteren van een ornamentaal voetstuk voor een bol, opgehouden door drie putti, de vierde leunt op een vaas met bloemen. Mogelijk stellen zij de vier seizoenen voor. De rechter putto lijkt een flambouw te dragen en is dan de winter, de voorste, liggende figuur lijkt Flora voor de lente te zijn. (coll. KOG)

Afb. 2. Foto van een aardglobe op een ornamentaal voetstuk voor het huis Bosch-en-Hoven te Haarlem, ca. 1910. (coll. Eskes).

In het archief van het KOG in het Rijksmuseum te Amsterdam berust een tekening (Afb.1) van een weelderig uit te voeren voetstuk voor een bol van de hand van Ignatius van Logteren (1685-1732). Onbekend is of dit ontwerp ooit tot realisatie kwam.

Door een gelukkig toeval¹ kwam ondergetekende een foto op het spoor van een sterk op het ontwerp gelijkende sokkel met een bol daarop (Afb.2). Deze sokkel stond voor het herenhuis van het buiten **Bosch-en-Hoven** te Haarlem. Dat ca. 1922 afgebroken buiten lag aan de zuidkant van de Haarlemmer Hout zoals te zien op de onderrand van de kaart 'Gedeelte van Noort Kennemerlant'. Die kaart behoort bij het plaatwerk *Het Zegenpralent Kennemerlant*² dat tussen 1730-'32 in twee delen verscheen. Op plaat 98 van dit plaatwerk is het, volgens de beschrijving in 1730 voor de doopsgezinde Jacob Alewijn Ghijsen (1696-1760), met een verdieping verhoogde, zeven traveeën brede, huis te

Afb. 3. Gravure door H. Spilman waarop de bol met zijn voetstuk van afb.2 reeds te zien is, ca.1761. (Aangename Gezichten....).

zien. Zeer waarschijnlijk heeft Ignatius van Logteren de hand gehad in de vergroting en de beeldhouwkundige decoratie van het huis. Van zijn hand is een ontwerp voor een lichtkoepel boven het trappenhuis³ bewaard gebleven. Een dergelijke lichtkoepel is te zien op alle afbeeldingen van het huis.

Midden op diezelfde plaat 98 staat in een ronde vijver voor de toegang tot het huis een beeld van een kinkhoornblazende tritoon. Die heeft nadien plaats gemaakt voor de sokkel met de bol van afbeelding 2 zoals blijkt op de plaat van H. Spilman⁴ uit 1761 (Afb.3). De op de sokkel staande bol blijkt een aardglobe te zijn met zorgvuldig ingegraveerde meridianen, keerkringen, evenaar, breedtegraden en werelddelen. De globe heeft de stand die de aarde in de ruimte ten opzichte van de zon inneemt. Om als zonnewijzer dienst te doen moet de aardas op de poolster gericht zijn. De rijk met acanthusbladeren en bloemguirlandes in Lodewijk XIV stijl gedecoreerde sokkel is zo fijn uitgewerkt dat toeschrijving aan Ignatius van Logteren verantwoord lijkt. Ook het rijke lofwerk rond de klok aan de andere zijde van het huis (Afb.4), de versieringen aan weerszijden van het raam boven de toegangsdeuren – alleen te zien als de stores dicht zijn – en de consoles onder de gootlijst, eveneens Lodewijk XIV, zouden uit het Van Logteren atelier kunnen stammen. De attiek met de zes vazen lijkt jonger te zijn en zou rond 1800 aangebracht kunnen zijn bij de modernisering van het huis door J. D. Zocher sr. (1763-1817), die volgens Lutgers⁵ daarbij betrokken was. Het bolmotief is herhaald, waarschijnlijk in hout, op het dak van de ‘sallon’,

Afb. 4. Foto van de achterzijde van Bosch-en-Hoven met op het grasperk de aardglobe en op de atiek de klok, ca. 1990 (coll. Eskes).

een dubbel tuinhuis verbonden door een halfronde poort waarop als bekroning een grote bol op een brede sokkel prijkte.⁶ Het ontwerp van dit tuinhuis is door Fischer aan Van Logteren toegeschreven.

Op de verschillende platen van het buiten staat een flink aantal beelden, een deel daarvan heeft nog tot de afbraak bij het huis gestaan blijkens twee foto's in het familiealbum. Die twee door JanPieter van Bourscheit (1669-1728) gesigeneerde Hercules beelden staan sinds 1924 in de tuin van het Rijksmuseum; een op plaat 99 (2) aan het eind van de tuinas zichtbare beeldengroep Roof van Proserpina door Pluto vond een plaats naast de provinciale griffie bij Paviljoen Welgelegen aan de noordkant van de Haarlemmer Hout. Of er ook standbeelden van Van Logteren in de tuin hebben gestaan is onbekend.

Nu zult U zich afvragen wat een artikel over een Kennemer buiten met onze streek te maken heeft. Dat heeft als oorzaak een tweede gelukkig toeval waardoor bekend werd dat de sokkel met de globe in het park van het huis **Heemstede** te Houten terecht is gekomen. Ons bestuurslid, de heer Lisman, die een boek over dat huis en zijn park het licht deed zien, heeft de sokkel met zijn bol

Afb. 5. Foto van het huis Heemstede te Houten met daarvoor de sokkel met de aardglobe afkomstig van het buiten Bosch-en-Hoven te Haarlem. (coll. Lisman).

Afb. 6. Bovendeurstuk, grisaille of wijde door Jacob de Wit, afkomstig uit het huis Bosch-en-Hoven te Haarlem. Niet gesigneerd. De gestoken houten lijst om de op linnen geschilderde putti met bloemen, die de Lente voorstellen, is origineel (alleen de schildering 83,5x153,3 cm, ex coll. auteur).

in 1971 gefotografeerd voor het huis (Afb. 5). In 1983 schreef globespecialist, de heer P. van der Krogt, over deze globe een artikel⁷ waarin hij het kaartbeeld op de globe dateert als begin 18de eeuw omdat het sterk lijkt op de aardglobes van Gerard en Leonard Valk te Amsterdam. Dat past goed met de jaren 1730-'32 waarin Van Logteren werk deed voor Bosch-en-Hoven. Waar sokkel en globe gebleven zijn in de periode van verval en de brand van het huis Heemstede is onbekend, maar wij dagen onze leden uit er naar uit te kijken.

Als de naam Van Logteren als decorateur valt kan verwacht worden dat ook die van Jacob de Wit (1695-1754) ter sprake komt, zij werkten immers vaak samen.⁸ Ook bij Bosch-en-Hoven is dat het geval. Bij de verkoop van het buiten heeft de familie een bovendeurstuk van zijn hand behouden dat boven een dubbele deur moet hebben gezeten gezien de totale breedte, 1 m 90, met het licht van links invallend (Afb.6). De oorspronkelijke symmetrisch gestoken lijst is nog om de schildering aanwezig en zou uit 1735-'40 kunnen zijn.⁹ De vijf putti op de grisaille zijn in de weer met bloemen hetgeen wijst op de Lente. Of de andere drie seizoenen in dezelfde ruimte aangebracht geweest zijn is niet meer te achterhalen. Waar wel alle vier de seizoenen aanwezig waren was in het tuinpaviljoen op Bosch en Hoven.¹⁰ In 1733, gezien het jaartal dat Jacob de Wit achter zijn signatuur penseelde, heeft hij daarvoor vier bovendeurschilderingen op linnen gemaakt van

53x143 cm met telkens vier putti. Deze laatste zijn in de weer met respectievelijk bloemen, korenhalmen, een wijnavat en een vuurtje. Bij het overlijden van Jacob de Wit was Jacob Alewijn Ghijsen een van zijn twee schuldenaren.¹¹

E. Munnig Schmidt

Loenen 2007

Noten

1. De heer J.A.O. Eskes te Zeist erfde een fotoalbum van zijn grootmoeder, die het buiten rond 1920 gelegateerd kreeg van haar tante. Kort daarna werd het buiten verkocht, is het huis afgebroken en werd in het park een villawijk gebouwd. Schrijver dezes trof zijn studiegenoot Eskes onlangs op een dispuutslunch waarbij zijn connectie met Bosch-en-Hoven bleek.
2. Hendrik de Leth, 1730-'32, *Het Zegenpralent Kennemerlant* met tekst door M. Brouërius van Nidek, uitgegeven door Andries en Hendrik de Leth, konsthandelaars op de Beurssluis, in den Vischer. Gravures 98, 99 en 100.
3. Archief Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, portefeuille 36 A-J.
4. H. Spilman en C.v. Noorde, 1761-'63, *Aangenaame Gezichten in de Vermakelijke Landsdouwen van Haarlem*, Haarlem.
5. P.J. Lutgers, 1837-'44, *Gezigten in de Omstreken van Haarlem*, Loenen aan de Vecht.
6. Zie noot 2, afbeelding 100, en noot 7 blz. 264.
7. P. van der Krogt, 1983, Een globe als zonnewijzer, *Caert Thresoor*, 2^e Jg. nr.1, blz.13-14. Zie ook J.G. van Cittert-Eymers en M.J.Hagen, 1984, *Zonnewijzers in Nederland*, blz. 15, 16 en 109.
8. P. M. Fischer, bezorgd door E. Munnig Schmidt, 2005, *Ignatius en Jan van Logteren beeldhouwers en stuc kunstenaars in het Amsterdam van de 18de eeuw*, o.a. blz.151-152.
9. Veiling Christie's Amsterdam, 17 november 2007, *Old Master Pictures*, lot nr.234.
10. Veiling Sotheby's Amsterdam, 17&18 december 2007, *Noortman Collection*, lot nr.67.
11. A. Staring, 1958, *Jacob de Wit*, blz. 109.